

Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ja Suomen Lastenpsykiatriyhdistyksen
asettama työryhmä

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen

Päivitetty 22.5.2013

Käypä hoito -suositus perustuu systemaattisesti koottuun tutkimustietoon, jonka näytön aste ja luotettavuus arvioidaan alla olevan taulukon mukaan. Suositus on tarkoitettu tukemaan päätöksiä sekä kliinisissä tilanteissa että potilasryhmien hoitoa suunniteltaessa. Paikalliset versiot saattavat tarkentaa esim. sairaanhoitopiirin käytäntöä yksityiskohdissa.

Suositus ja näytönastekatsaukset päivitetään kolmen vuoden välein sähköisinä, päivitystiivistelmät julkaistaan Duodecim-lehdessä.

Suosituksen kirjoittajien sidonnaisuudet näkyvät sähköisissä versioissa.

Kommentit ja kehittämis ehdotukset voidaan lähettää Internetissä www.kaypahoito.fi > Anna palautetta tai lähettämällä ne osoitteeseen Käypä hoito, Suomalainen Lääkäriseura Duodecim, PL 713, 00101 Helsinki.

NÄYTÖN VARMUUSASTEEN ILMOITTAMINEN KÄYPÄ HOITO -SUOSITUKSISSA

Koodi	Näytön aste	Selitys
A	Vahva tutkimusnäyttö	Useita menetelmällisesti tasokkaita ¹ tutkimuksia, joiden tulokset samansuuntaiset
B	Kohtalainen tutkimusnäyttö	Ainakin yksi menetelmällisesti tasokas tutkimus tai useita kelvollisia ² tutkimuksia
C	Niukka tutkimusnäyttö	Ainakin yksi kelvollinen tieteellinen tutkimus
D	Ei tutkimusnäyttöä	Asiantuntijoiden tulkinta (paras arvio) tiedosta, joka ei täytä tutkimukseen perustuvan näytön vaatimuksia

1 Menetelmällisesti tasokas = vahva tutkimusasetelma (kontrolloitu koeasetelma tai hyvä epidemiologinen tutkimus), tutkittu väestö ja käytetty menetelmä soveltuvat perustaksi hoitosuosituksen kannanottoihin.

2 Kelvollinen = täyttää vähimmäisvaatimukset tieteellisten menetelmien osalta; tutkittu väestö ja käytetty menetelmä soveltuvat perustaksi hoitosuosituksen kannanottoihin.

Koko suositus näytönastekatsauksineen ja sähköisine tausta-aineistoineen on saatavissa osoitteessa www.kaypahoito.fi. PDF-versio sisältää suositustekstin, keskeiset taulukot ja kuvat sekä kirjallisuusviitteet tyylistetyssä muodossa.

VASTUUN RAJAUS

Käypä hoito -suositukset ovat parhaiden asiantuntijoiden laatimia yhteenvetoja yksittäisten sairauksien diagnostiikan ja hoidon vaikuttavuudesta. Ne eivät korvaa lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattilaisen omaa arviota yksittäisen potilaan parhaasta mahdollisesta diagnostiikasta, hoidosta ja kuntoutuksesta hoitopäätöksiä tehtäessä.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn tutkiminen

Keskeinen sanoma

- Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön somaattinen tutkiminen, lapsen oikeuspsykologinen haastattelu ja johtopäätösten vetäminen vaativat erityisosaamista, joten se pyritään keskittämään erikoissairaanhoidon.
- Poliisin virka-apupyynnön jälkeen lasta haastatellaan lasten hyväksikäytön epäilyn tutkimiseen erikoistuneissa lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisissa yksiköissä.
- Lapsen kertomukset, jotka viittaavat seksuaaliseen hyväksikäyttöön, ovat vahva viite siitä, ja ne on aina otettava vakavasti.
- Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö omien biologisten vanhempien taholta on tutkimusten perusteella harvinaista.
- Seksuaalinen hyväksikäyttö voi aiheuttaa monenlaista oireilua. Mikään yksittäinen oire tai käyttäytymisen muoto tai niiden yhdistelmä ei kuitenkaan ole vahva viite hyväksikäytöstä.
- Hyväksikäyttöepäilyn selvittely on pidettävä erillään hoidosta.
- Alle 15-vuotiaan lapsen oikeuspsykologinen haastattelu saattaa korvata lapsen kuulemisen oikeudessa, jos haastattelu on taltioidu videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen ja epäilyllä on ollut mahdollisuus esittää lapselle vastakysymyksiä.

Tavoitteet

- Suosituksen tavoitteena on edistää ja kehittää hyvää käytäntöä lapsen seksuaalisen hyväksikäyttöepäilyn kohtaamiseen terveydenhuollossa.
- Tässä suosituksessa lapsella tarkoitetaan alle 16-vuotiasta, koska lapsiin kohdistuneissa seksuaalirikoksissa suojaikäraja on 16 vuotta. Poikkeuksena ovat tilanteet, joissa toinen osapuoli on auktoriteettiasemassa oleva aikuinen tai lapselta tai nuorelta ostetaan seksuaalipalveluja. Tällöin ikäraja on 18 vuotta (ks. kappale Juridiset seikat).

Kohderyhmät

- Suositus on ensisijaisesti tarkoitettu toimintaohjeeksi niille terveydenhuollon palveluksessa oleville, jotka työssään kohtaavat lasten seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn, ja tiedoksi lastensuojeluviranomaisille, poliisille ja oikeusviranomaisille.
- Suositusta voivat hyödyntää myös sosiaali-, opetus- ja nuorisotoimen työntekijät.
 - Vuoden 2012 alusta lähtien muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon, opetus- ja nuorisotoimen palveluksessa olevilla ja kaikilla terveydenhuollon ammattihenkilöillä on velvollisuus salsapitovelvollisuuden estämättä tehdä

- Nimike ”lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö” saatetaan ymmärtää eri tavoin eri yhteyksissä, ja suuressa osassa alan tieteellisistä tutkimuksista käytetään aineistoina myös 16- ja 17-vuotiaita. Tutkimuksissa muun muassa itsensä paljastajan näkeminen tai seksuaalisten kommenttien kuuleminen on saatettu lukea ”seksuaaliseksi hyväksikäytöksi” [3].
- Suojaikärajat vaihtelevat maittain. Eri länsimaissa suojaikärajana on 13–18 vuotta [4].

Esiintyvyys ja riskitekijät

- Eri maissa tehtyjen tutkimusten perusteella lapsena seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutumisen ilmoitettu esiintyvyys vaihtelee suuresti.
 - Esiintyvyysslukujen vaihtelu johtuneen niin tutkimusmetodien eroista kuin hyväksikäytön määrittelyn vaihtelusta [5, 6].
- Suomalaisen vuonna 2008 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan 8–9 %:lla 9-luokkalaisista on omien sanojensa mukaan ollut seksuaalisia kokemuksia vähintään viisi vuotta vanhempien henkilöiden kanssa [7].
- Kun tuloksia verrataan 20 vuotta aiemmin toteutettuun vastaavaan tutkimukseen [8], voidaan todeta, että tyttöjen hyväksikäyttökokemukset ovat yhtä yleisiä kuin 20 vuotta sitten mutta poikien hyväksikäyttökokemukset ovat vähentyneet hieman.
 - Hyväksikäyttöä vähintään 10 vuotta vanhemman henkilön kanssa kokeneiden tyttöjen määrä on puolittunut vuodesta 1988, jolloin luku oli 6 %.
- Tutkimuksen mukaan hyväksikäytön vakavuus on lieventynyt: painopiste on siirtynyt kontaktia sisältävistä kokemuksista ehdotuksiksi. Niin kansainvälisten tutkimusten [5, 9–11] kuin Suomessa tehdyn uhritutkimuksen [7] mukaan tyttöjen itse raportoinnissa hyväksikäyttö on todettu huomattavasti yleisemmäksi kuin poikien.
- Sekä suomalaisissa että kansainvälisissä tutkimuksissa valtaosa hyväksikäytöstä kohdistuu teini-ikäisiin tyttöihin ja mitä nuorempi lapsi on, sitä harvinaisempaa hyväksikäyttö on [7, 12].
- Perheen sisäinen hyväksikäyttö on harvinaista [7].
 - Perheen sisäisestä hyväksikäytöstä ilmoitti 0,3 % 9-luokkalaisista tytöistä (n = 8/2 856).
 - Aineistossa olevien isien ja isäpuolten määrään suhteutettuna vuonna 2008 kaikkiaan 0,2 % tytöistä ilmoitti inestikokemuksesta isänsä taholta ja 2 % isäpuolensa taholta.
 - Myös 2011 julkaistussa suomalaisessa tutkimuksessa [13] kävi ilmi, että hyväksikäyttö oli vähentynyt: mitä nuorempi vastaaja oli, sitä epätodennäköisempää oli, että hän oli kokenut hyväksikäyttöä. Suurentuneeseen riskiin liittyivät muut kaltoinkohtelun kokemukset [13] ja vanhempien päihteiden käyttö, kun taas asuminen yhdessä kummankin biologisen vanhemman kanssa oli yhteydessä pienempään esiintyvyyteen.
 - On myös havaittu, että vanhempien alkoholiongelmat ovat yhteydessä lasten seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksiin [14].
- Naisten tekemästä hyväksikäytöstä on vain vähän luotettavaa tietoa, mutta olemassa olevan näytön perusteella vain pienessä osassa lasten hyväksikäyttötapauksista tekijänä on nainen [12, 15].
 - Aiheen tutkimustulokset kuitenkin vaihtelevat merkittävästi, ja tässäkin tutkimusmetodeihin ja määrittelyyn liittyvät erot vaikeuttavat ongelman esiintyvyyden luotettavaa arviointia [16].
- Internetissä tapahtuvan hyväksikäytön esiintyvyydestä ei ole luotettavaa tietoa. Suomessa vuonna 2011 julkaistun tutkimuksen [17] mukaan lähes puolet anonyymiin internetkyselyyn vastanneista alle 16-vuotiaista tytöistä oli ottanut seksuaalisesti häiritseviä viestejä, kuvia tai videoita vastaan henkilöiltä, jotka olivat heidän arviolonsa mukaan selvästi heitä vanhempia.
 - Otos ei kuitenkaan ole edustava, mikä on saattanut vääristää tuloksia. Uutta edustavaa uhritutkimusta tarvittaisiin, jotta

saataisiin luotettavaa tietoa internetissä tapahtuvasta lapsiin kohdistuvasta hyväksikäytöstä.

- Nykyiset tutkimukset eivät tue aiempaa käsitystä, jonka mukaan lapsuudessa koettu hyväksikäyttö selittäisi aikuisen hyväksikäyttäjän käyttäytymistä [18].

Epäily

Epäily lapsen puheiden ja käyttäytymisen perusteella

- Vaikka epäily seksuaalisesta hyväksikäytöstä heräisi, on tärkeää huomioida, että sen taustalla voi olla myös muita syitä.
 - Mikään yksittäinen oire tai käyttäytymisen muoto ei ole vahva viite seksuaalisesta hyväksikäytöstä [19].
 - Etenkin silloin, kun epäily perustuu lapsen oireiluun, seksuaalisiin toimintoihin tai leikkeihin ja aikuisen tulkintaan niistä, taustalla saattaa olla muitakin selittäviä tekijöitä.
- Lapsen kertomukset, jotka viittaavat hyväksikäyttöön, on aina otettava vakavasti. Tällaisia ovat esimerkiksi lapsen omaaloitteiset kertomukset aikuisen häneen kohdistamasta seksuaalisesta teosta tai tilanteesta, jossa hän on seurannut seksuaalista kanssakäymistä tai joutunut valokuvatuksi tai videoiduksi alastomana.
 - Huolestunut aikuinen (niin omainen kuin ammattilainenkin) saattaa kuitenkin huomaamattaan johdatella lasta ”kertomaan” hyväksikäytöstä silloinkin, kun siitä ei alun perin ollut kyse [20].
 - Kun otetaan huomioon lasten lisääntyneet mahdollisuudet altistua seksuaaliselle tiedolle, sellaisetkin lasten puheet, jotka sisältävät yksityiskohtaista tietoa, voivat osoittautua vääriksi epäilyiksi.
- Epäily voi herätä myös lapsen yksittäisistä sanoista, leikeistä, piirroksista tai psyykkisen oireilun, kuten seksuaalisoituneeksi tulkittuun käyttäytymiseen, perusteella.
 - Seksuaalinen hyväksikäyttö voi aiheuttaa hyvin monenlaista oireilua. Samat oireet voivat aiheutua muista, yleisemmistä psyykkisistä ongelmista tai kuulua lapsen

normaaliin kehitykseen.

- Yksittäisten seksuaalisuuteen liittyvien sanojen tai ilmauksien (esim. genitaaleja tarkoittavat ilmaukset) käyttö ei yksin anna aihetta hyväksikäytön epäilylle.
- Pelkästään epämääräisten piirustusten perusteella ei ole syytä epäillä hyväksikäyttöä.
- Lapsen ikään sopimaton seksuaalinen tieto voi antaa aihetta epäillä hyväksikäyttöä [21]. Nykyisin on kuitenkin otettava huomioon, että etenkin internetin käytön seurauksena yhä nuoremmat lapset saattavat olla edellisiä sukupolvia valistuneempia seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa [22].
- Suomalaisista 9–16-vuotiaista 23 % on vuonna 2011 julkaistun eurooppalaisen tutkimuksen mukaan törmännyt ilmeisen seksuaaliseen aineistoon [23], (EU Kids Online -kyselytutkimus), kun taas 14–18-vuotiaista pojista 99 % ja tytöistä 86 % on vuonna 2007 julkaistun pohjoismaalaisen tutkimuksen mukaan ollut tekemisissä pornografian kanssa [22].
- Lapset saattavat myös omaksua ja käyttää sellaisia ilmaisia joita he eivät vielä ymmärrä.
- Usein niin vanhemmat kuin ammattilaisetkin ovat tietämättömiä siitä, että lapsen lisääntynyt seksuaalinen käyttäytyminen saattaa olla seurausta monesta muusta kokemuksesta kuin seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai liittyä normaaliin kehitykseen [24].
 - Jotta voitaisiin arvioida, onko kyseessä poikkeavaa vai tavanomaista seksuaalista käyttäytymistä, ja vältettäisiin ylireagoiminen normaaliin seksuaaliseen käyttäytymiseen, tulisi perehtyä lapsen normaaliin seksuaaliseen kehitykseen.
 - Lapsen kehitykseen kuuluu olennaisesti myös seksuaalinen kehitys, ja esimerkiksi lasten väliset seksuaalisviritteiset leikit ovat varsin tavallisia [25–27].
 - Suuri osa aikuisista muistaa lapsena leikkineensä seksuaalisävyisiä leikkejä, joihin on kuulunut esimerkiksi genitaalialueen koskettelua [27].

- Lapset kuitenkin tiedostavat varhain, että seksuaalisuus ja siihen liittyvät leikit ovat yksityisiä, ja oppivat aikaisin pitämään ne salassa aikuisilta. Aikuiset siis havaitsevat vain osan lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä [27].
- Huolestuneet aikuiset saattavat tulkita lasten seksuaalista tai muuta käyttäytymistä väärin [19, 28].
 - Aikuisen raportteja lasten seksuaalisesta käyttäytymisestä on syytä arvioida myös aikuisen omien asenteiden valossa.
 - * Esimerkiksi vanhempi saattaa tulkita lapsen viattoman kommentin tai käyttäytymisen hyväksikäytön merkiksi [28].
 - Aikuisen suhde seksuaalisuuteen tai vanhemman huoli lapsesta saattavat näkyä esimerkiksi lapsen käyttäytymisen ylitulkittamisena siten, että jokin normaaliin käyttäytymiseen kuuluva teko koetaan yliseksualisoituneeksi.
- Tutkimusten mukaan spesifisin hyväksikäyttöön yhdistetty käyttäytymismuoto on niin sanottu yliseksualisoitunut käyttäytyminen.
 - Yliseksualisoituneella käyttäytymisellä tarkoitetaan lapsen kehitysvaiheelle epätyypillistä seksuaalista käyttäytymistä. Usein tämä ilmenee siten, että seksuaalisesta toiminnasta tulee pakonomaista, ja sillä on kielteisiä vaikutuksia lapsen muuhun elämään.
 - Yliseksualisoitunut käyttäytyminen voi seksuaalisen hyväksikäytön lisäksi olla seurausta monista muistakin asioista, kuten fyysisen väkivallan kokemuksista.
 - * Tätä on selitetty muun muassa sillä, että kaltoinkohtelua kokeneet lapset saattavat olla ahdistuneita, mikä saattaa lisätä itsensä koskettelua (itseyydytystä) tai fyysisen läheisyyden hakemista, joka taas saattaa näkyä fyysisenä rajattomuutena [29].
 - On otettava huomioon, että esimerkiksi kokemukset pahoinpitelystä ja perheväkivallalle altistuminen ovat tavallisempia kuin hyväksikäyttökokemukset [7].
- Myös psyykkisen kaltoinkohtelun kokemusten on todettu olevan yhteydessä yliseksualisoituneeseen käyttäytymiseen [29].
- Lapsilla, joilla on impulssihallintaongelmia, saattaa muita lapsia useammin esiintyä myös yliseksualisoitunutta käyttäytymistä, koska he eivät osaa hallita niihinkään liittyviä impulsseja muiden lasten tavoin [24].
- Suuri osa seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneista lapsista ei oireile yliseksualisoituneella käyttäytymisellä [18, 30], joten sen puute ei sinänsä puhu hyväksikäyttöepäilyä vastaan, jos asiasta on muuta näyttöä.
- Tunnereaktiot, joita lapsilla ilmenee heidän kertoessaan kaltoinkohtelukokemuksistaan, eivät ole yhteydessä siihen, kuinka luotettava heidän kertomuksensa on pidettävä [31], toisin kuin arkikokemuksen perusteella saatetaan ajatella.
 - Etenkin pitkäkestoisesta kaltoinkohtelusta kertomisen yhteydessä lapsilla ei välttämättä juuri ole näkyviä tunnereaktioita [32].
 - Alle kouluikäiseen lapseen kohdistuneessa seksuaalisessa hyväksikäytössä lapsi ei välttämättä ymmärrä tapahtuman luonnetta.
- Epäily saattaa myös herätä muun näytön pohjalta, kuten valokuvista, muista tallenteista, epäilyn osalta neutraalin henkilön vihjeistä, lapsen päiväkirja- tai muista merkinnöistä tai kommunikoinnista internetissä.
 - Tällöinkin on syytä ensisijaisesti konsultoida poliisia siitä, miten kannattaa toimia.
 - Internetissä havaitsemistaan keskusteluista tai kuvista, jotka viittaavat lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai sen yritykseen, voi ilmoittaa internetpoliisille poliisi.fi/ tai Pelastakaa lapset -järjestöön www.pelastakaaalapset.fi/.

Epäily somaattisten oireiden ja löydösten perusteella

- Seksuaalista hyväksikäyttöä ei voida todeta minkään tietyn fyysisen oireen perusteella,

vaan samanlaiset oireet ja löydökset voivat liittyä muihinkin sairauksiin, tapaturmiin tai kaltoinkohteluun [33].

- Alle 16-vuotiaalla todetun raskauden tai sukupuolitaudin yhteydessä tulee arvioida seksuaalisen hyväksikäytön mahdollisuus.
- Muiden mahdollisten oireita tai löydöksiä aiheuttavien syiden sulkeminen pois on erittäin tärkeää, ja niitä tulee arvioida myös lääkärinlausuntoa laatiessa.

Toimenpiteet terveydenhuollossa

Miten toimia epäilyn herätessä?

- Terveydenhuollon palveluksessa olevalla henkilöllä, jonka on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, on lastensuojelulain 5 luvun 25 §:n [34] mukainen velvollisuus ilmoittaa asiasta poliisille salassapitosäädösten estämättä.
 - Tutkimusten nopean käynnistymisen aikaansaamiseksi sillä viranomaisella, jolla on ensikäden tietoa epäilystä, on **velvollisuus** viipymättä tehdä ilmoitus poliisille. Poliisi selvittää asiaa ja harkitsee, onko syytä epäillä rikosta, ja tarvittaessa käynnistää esitutinnan.
 - Jos olet epävarma epäilystä, konsultoi poliisia tai lasten ja nuorten oikeuspsykiatrista yksikköä.
- Lastensuojelulain mukaan terveydenhuollon viranomaisen tulee lisäksi tehdä asiassa viipymättä lastensuojeluilmoitus [35].
- Akuuteissa (alle 72 t) ja kiireellisissä (4–14 vrk) epäilyissä huolehditaan siitä, että lapsi tai nuori ohjataan tarpeellisiin ja välittömiin somaattisiin tutkimuksiin erikoissairaanhoidon [36, 37] ^c.
- Terveydenhuollon viranomaisen tulee tehdä arvio ja huolehtia lapsen tai nuoren ja vanhempien kriisiavun tarpeesta.
 - Lapsen tai nuoren hoidon tarve tulee hyväksikäyttöepäilyjen yhteydessä arvioida erikoissairaanhoidossa.
 - Hoidossa ei tule käsitellä epäiltyä rikosta ennen esitutinnan valmistumista.
 - Jos esitutkinta on käynnissä, hoitava yksikkö voi konsultoida poliisia tai lasten ja nuorten oikeuspsykiatrista tutkimusyksikköä tai osaamiskeskusta siitä, miten hoito voidaan järjestää niin, ettei se haittaa rikostutkintaa.

Miten toimia lapsen, nuoren tai muun henkilön kertoessa seksuaaliseen hyväksikäyttöön viittaavista asioista tai tapahtumista?

- Ole rauhallinen ja kuuntele. Älä tuo esille omia mielipiteitäsi vaan pysy neutraalina.
- Älä haastattele lasta kyselemällä häneltä aktiivisesti asiasta. Sen sijaan, jos lapsi spontaanisti kertoo asiasta, voit rohkaista häntä jatkamaan kertomustaan toistamalla hänen kertomansa asiat tai esimerkiksi ilmauksilla ”Kerro siitä lisää” ja ”Mitä sitten tapahtui?”. Älä tuo keskusteluun asioita, joita lapsi ei itse ole maininnut.
- Vältä painostamista lasta tai nuorta kertomaan asiasta ja tyydy tilanteeseen, jos hän ei spontaanisti halua puhua asiasta.
- Kerro lapsen iän ja kehitystason mukaisesti hänelle, mitä seuraavaksi tapahtuu, kuten että velvollisuutesi on ilmoittaa asiasta eteenpäin.
- Kun kuuntelet lapsen tai nuoren kertomusta epäilystä, pyri käyttämään apuvälineenä keskustelun tallentamista, koska siten sinun on helppo keskittyä kuunteluun ja tarkistaa ja kirjata jälkikäteen, mitä oikeasti sanottiin ja mitä kysymyksiä lapselle tai nuorelle esitettiin.
 - Perustele lapselle tai nuorelle, miksi keskustelu tallennetaan.
 - Tallenne liitetään tarvittaessa esitutkimusmateriaaliin.
- Keskustele ja arvioi lapsen tai nuoren kanssa hänen tuen tarvettaan.
- Jos vanhempi kertoo asiasta niin, ettei lapsi ole paikalla, tee tarkentavia kysymyksiä. Jos taas lapsi kertoo asiasta itse tai on paikalla, älä tee tarkentavia kysymyksiä.
- Älä altista lasta kuulemaan aikuisten selvittelyjä tai haastatteluja asiasta. Vältä keskustelemasta epäilystä ja siihen liittyvistä asioista vanhempien tai muiden kanssa lapsen kuullen.
- Neuvo myös vanhempia kirjaamaan ylös lapsen spontaanisti heille kertomat asiat ja

toisaalta välttämään kysymästä asiasta lapselta [38].

Mitä kirjataan epäilyn herätessä?

- Kirjaa tarkka tapahtumakuvaus siitä, kuka asiasta kertoi, mitä hän kertoi, kenelle hän kertoi, miten hän kertoi, missä hän kertoi ja milloin epäily on syntynyt.
 - Kirjaa mahdollisimman tarkat kuvaukset siitä, ketkä ovat kysyneet lapselta tai nuorelta asiasta, kuinka monta kertaa häneltä on kysytty asiasta, mitä häneltä on kysytty asiasta ja mitä hän on vastannut ja kertonut.
- Käytä kertojan omia ilmaisuja. Älä tulkitse.
- Kirjaa, mitkä eri tekijät ovat vaikuttaneet epäilyn syntyyn ja puheeksi ottoon, mitä konkreettisia havaintoja epäilyn syntyyn liittyy ja tuleeko ilmi muita mahdollisia selittäviä tekijöitä, jotka voivat olla syynä epäilyn syntyyn ja puheeksi ottoon.

Asiantuntijatutkimukset

- Laissa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisen järjestämisestä [39] säädetään, miten terveydenhuollossa järjestetään poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä tehtävä tutkimus epäillyn lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämiseksi.
- Hyväksikäyttöselvittelyt ovat asiantuntevasta vaativaa työtä, ja niitä tulisi terveydenhuollossa tehdä vain asiaan perehtyneissä yksiköissä, joilla on lain mukaan velvollisuus varmistaa henkilökuntansa osaminen, koulutus tehtävään ja työnohjaus.
- Selvitykset ovat osa poliisin johtamaa esitutkintaa.
 - Lausunnot tai muut rikosepäilyä koskevat asiakirjat omistaa poliisi, eikä yksikö saa luovuttaa niitä muille kuin poliisille.
 - Hoitoon tai lapsen ja perheen hyvinvointiin liittyvät lausunnot tai kannanotot on luovutettava poliisin kautta tai luvalla.
- Virka-apupyynnöjen perusteella tehtävissä selvityksissä yksiköillä on hyväksikäyttöselvittelyn yhteydessä oikeus kerätä tapauksiin

liittyvää tietoa laajalti salassapitosäännösten estämättä.

Lapsen hyväksikäyttöepäilyn selvittäminen lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisissa yksiköissä

- Hyväksikäyttöepäilyn selvittelyjä tehdään lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisissa yksiköissä pelkästään poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen virka-apupyynnön perusteella.
 - Virka-apupyynnössä voidaan pyytää epäilyn selvittämistä, jo tehdyn haastattelun arviointia, muuta kannanottoa epäilystä (esim. sitä, onko lapsen käyttäytymisen perusteella aiheellista epäillä hyväksikäyttöä tai voidaanko lasta haastatella luotettavalla tavalla) tai haittavaikeusarviota.

Epäillyn hyväksikäytön selvittelyn periaatteita

- Selvittely on pidettävä erillään hoidosta.
 - Selvityksen tavoite on kerätä objektiivista näyttöä oikeusprosessia varten. Tulkinalliset menetelmät, joita muulloin saatetaan käyttää lastenpsykiatrisissa (esim. leikin ja vuorovaikutuksen havainnointi, projektiiviset testit, piirtämistehtävät), eivät siten sovellu rikoksen esitutkintaan, eikä niitä tule tässä yhteydessä käyttää [40].
- Tarpeelliset esitiedot (mm. muilta viranomaisilta, poliisikuulusteluista ja tarpeen mukaan muita henkilöitä oikeuspsykiatrisissa yksiköissä haastatteleamalla saadut tiedot) selvitetään ja niiden perusteella
 - arvioidaan, onko syytä epäillä hyväksikäyttöä ja haastatella lasta
 - laaditaan hypoteesit (vaihtoehtoiset selitykset) epäilylle
 - * Tutkimuksen lähtökohtana tulee olla selvittää, miten ja mistä epäily on herännyt eikä pelkästään kerätä epäilyn puolesta puhuvaa näyttöä [41].
- Lapsen oikeuspsykologinen haastattelu tehdään näyttöön perustuvilla haastattelu-menetelmillä ja siten, että niin lapsen kuin epäillyn oikeusturva toteutuvat [42].
 - Rikoksesta epäillyllä on oikeus haastat-

telijan välityksellä esittää kysymyksiä lapselle. Epäilyllä on niin sanotun kont-radiktorisen periaatteen eli kuulemispe-riatteen mukaisesti oikeus tulla kuulluksi ja hänelle on varattava tilaisuus esittää omat näkemyksensä, väitteiden tueksi tarvittavat todisteet ja näkemys vasta-puolen väitteistä ja todisteista [43].

- Lapsen tallennettu haastattelu esitutkinnaan yhteydessä korvaa hänen kuulemisensa oi-keussalissa. Selvittelyssä tulee tällöin kui-tenkin varmistaa, että oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvät periaatteet toteu-tuvat.

Vaihtoehtoisten hypoteesien laatiminen

- Kun hyväksikäyttöepäilyjä selvitetään las-ten ja nuorten oikeuspsykiatrisissa yksi-köissä, epäilylle annetaan vaihtoehtoisia selityksiä (hypoteesit), joita testataan syste-maattisesti selvityksen aikana [44, 45].
- Hypoteesijattelu tarkoittaa käytännössä sitä, että otetaan huomioon kaikki mahdol-liset realistiset selitykset, jotka voivat selit-tää esiin nousutta epäilyä.
 - Hypoteesit tulee kirjata. Kirjauksista tu-lee käydä selkeästi ilmi, miten hypoteesi-en ajatellaan voivan selittää esille tullutta epäilyä.
- Tutkimuksessa pyritään löytämään eri hypoteeseja vastaan tai puolesta puhuvaa näyttöä lapsen haastattelusta, epäilyn he-rättäjän ja epäilyn kertomuksista ja muusta kerätystä taustatiedosta (esim. lastensuoje-lun asiakirjat, koulun tai päiväkodin näke-mys).
 - Jos pyritään ainoastaan selvittämään, onko lasta käytetty seksuaalisesti hyväksi vai ei, on riskinä, että kerätään vain hy-väksikäyttöön viittaavaa tietoa ja sitä vas-taan puhuvat seikat jäävät huomiotta.
- Vaihtoehtoisten hypoteesien testaaminen edellyttää työntekijöiltä kykyä suhtautua epäilyyn neutraalisti ja olla asettumatta ke-nenkään puolelle [46].
- Esimerkkejä vaihtoehtoisista hypoteeseista on sähköisessä tausta-aineistossa.

Lapsen oikeuspsykologinen haastattelu

- Hyväksikäyttöepäilyä selvitettäessä ei usein ole muuta näyttöä, joka sellaisenaan antai-si tarpeeksi informaatiota hyväksikäytöstä, minkä takia lapsen haastattelu on avainase-massa.
 - Lapsen haastattelun laadulla on erittäin suuri merkitys.
 - Lapsen haastattelussa pyritään saamaan mahdollisimman paljon epäilyyn ja vaih-toehtoiisiin selityksiin liittyvää tietoa.
- Oikeuspsykologinen haastattelu tulee toteuttaa puolistrukturoidun NICHHD-haastattelurungon mukaisesti [42, 45, 47]. Haastattelurunkoja on useita, mutta NICHHD on niistä eniten tutkittu [42, 44, 47].
 - Haastattelu etenee avoimista kysymyk-sistä ja teemoista yksityiskohtaisempiin.
 - Lapsen psykologiset valmiudet toimia haastattelussa pitää arvioida, ennen kuin siirrytään osuuteen, jossa käydään läpi varsinaiseen seksuaaliseen hyväksikäytön epäilyyn liittyviä asioita.
- Haastattelurunkoon kuuluvat seuraavat osi-ot:
 - tutustuminen ja kontaktin luominen
 - arvio lapsen taidoista kertoa (esitietojen tai lapsen haastateltavuusarvion perus-teella): osaako lapsi muistella ja kertoa luotettavasti muista tapahtumista?
 - Haastattelun perussääntönä on, että lap-sella on oikeus olla kertomatta asioista, joista hän ei halua kertoa, ja että hänellä on vastaavasti velvollisuus kertoa totuus, jos hän päättää kertoa asioistaan. Lisäksi häntä neuvotaan kertomaan, jos hän ei muista tai tiedä jotain asiaa tai jos hän ei ymmärrä haastattelijan kysymyksiä.
 - * Haastateltavan oikeuksia ja velvolli-suuksia käydään varsinkin alle nuo-ruusikäisten lasten kanssa tarvittaessa läpi konkreettisin esimerkein.
 - harjoitushaastattelu, jossa lapsen kanssa keskustellaan oikeuspsykologisen haas-tattelun edellyttämällä tavalla eli pääasi-assa käyttämällä avoimia kysymyksiä
 - * Tarkoituksena on valmistaa lasta mel-ko harvinaiseen keskustelutapaan,

joka esitutkinnassa tehtävässä haastattelussa on välttämättömyys [47, 48].

- Itse epäilyä lähestytään harkitusti ja mahdollisimman avoimesti siten, että pidetään mielessä epäilyn vaihtoehtoiset selitykset.
- Haastattelu tallennetaan kuvataallenteelle ja litteroidaan (kirjoitetaan sanasta sanaan).
- Lasta haastatellaan tyypillisesti 1–3 kertaa.
 - On suositeltavaa tavata ainakin kaksi kertaa, muttei yli kolmea kertaa [44], ellei siihen ole selvää aihetta, kuten uuden tiedon ilmitulo.
- Vanhempien läsnäoloa haastatteluhuoneessa ei suositella [45, 47, 49].
 - Esitutkintalain mukaan lapsen lailliselle edustajalle (yleensä huoltajalle tai edunvalvojan sijaiselle) on ilmoitettava lapsen kuulemisesta, ja hänellä on oikeus olla läsnä lapsen kuulemistilanteessa, ellei hän itse ole rikoksesta epäilty.
 - Pienen lapsen kanssa on helpompi solumia yhteistyösuhde, kun hänen vanhempansa eivät ole läsnä.
 - Lasta saattavat huolestuttaa vanhempien reaktiot, ja hän saattaa vanhempaansa suojellakseen jopa jättää asioita kertomatta.
 - Jos kertomus on syntynyt lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa ja lapsi on kertonut asioita, jotka eivät ole totta, hänen saattaa olla vaikea muuttaa kertomustaan vanhemman ollessa läsnä haastatteluhuoneessa.
 - Jos nuori on nauttinut alkoholia tms. ilman vanhempiensa lupaa, hänen saattaa olla vaikea myöntää sitä vanhempien edessä. Tällöin haastattelussa saattaa jäädä saamatta tärkeää tietoa.
 - Vanhemman läsnäolo on mahdotonta tilanteissa, joissa hänellä on intressiä asiaan [50].
 - Suomalaisen tutkimuksen mukaan vanhemman tai muun tukihenkilön läsnäolo vaikuttaa haastatteluun kielteisesti [49].
- Haastattelu on suunniteltava yksilöllisesti lapsen ja epäilyn mukaan.
- Haastattelijalla tulee olla oikeuspsykologista asiantuntemusta, tai haastattelu tulee vähintään tehdä oikeuspsykologiaan ja lasten

haastatteluihin perehtyneen kollegan johdolla [44].

- Haastattelijan ja hoitavan henkilön roolit tulee pitää erillään, eikä saman henkilön yleensä tulisi suorittaa molempia tehtäviä [44].
 - Hoidollisen työn ja oikeudellisen selvitystyön lähtökohdat ovat ratkaisevasti erilaiset: edellisessä keskitytään olenmaisemmin yksilön subjektiiviseen kokemukseen, kun taas jälkimmäisessä yritetään selvittää objektiivinen totuus jostakin tapahtumasta tai tapahtumista.
- Haastattelua varten tulisi olla sellaiset tilat, joista haastattelua voidaan seurata toisesta huoneesta.
 - On suositeltavaa, että haastattelua seuraa taustahuoneesta vähintään yksi kollega.
 - Poliisilla on esitutkintalain mukaan velvollisuus seurata virka-apupyynnönä tapahtuvaa haastattelua.
 - Tarpeen tai mahdollisuuksien mukaan myös syyttäjän on hyvä olla läsnä suunnittelemassa ja seuraamassa haastatteluja.
- Kontradiktoreiden periaatteen (ks. edeltä) tulee toteutua asianmukaisesti.
 - Epäilyn asianajaja voi seurata haastatteluja alusta asti, elleivät esitutkintaan liittyvät syyt sitä estä. Asiasta päättää poliisi.
 - Vastakuulustelumahdollisuutta on suunniteltava alusta asti, ja se tulisi järjestää mahdollisimman pian varsinaisen epäilyn selvittämiseen liittyvän haastattelun jälkeen.

Haastattelun apuvälineet

- Tutkimus perustuu keskusteluun, eikä erityisten apuvälineiden rutiininomainen käyttö ole suositeltavaa [51].
 - Kliinisiä menetelmiä, kuten leikin tarkkailua, vuorovaikutusarvioita, psykologisia testejä, piirustusten tulkintaa, vartalokuvapohjaisia haastatteluja tai anatomisia nukkeja, ei ole suositeltavaa käyttää haastattelussa [51, 52].
 - Haastattelua ei tulisi tehdä leikin yhteydessä eikä sellaisessa huoneessa, jossa on

paljon ylimääräisiä virikkeitä.

- Haastattelija voi harkinnan mukaan pyytää (siihen kehityksensä puolesta kykenevää) lasta piirtämään esimerkiksi asunnon pohjapiirustusta selventämään kertomusta.
- Myös neutraaleja piirustuksia ruumiinosien nimeämisessä ja kerrottujen asioiden tarkentamisessa voidaan harkinnan mukaan käyttää, sen jälkeen kuin lapsi on kertonut asiasta [45].

Lapsen kertomuksen luotettavuuden arviointi

- Lapsen kertomuksen luotettavuuden arvioinnin tulee perustua kielelliseen kommunikaatioon eikä lapsen käyttäytymiseen haastattelutilanteessa.
 - Kertomuksen luotettavuutta arvioitaessa avainasemassa on haastattelun laatu (painottuuko haastattelu johdattelujen vai avoimien kysymysten käyttöön, ja missä määrin haastattelu testaa kaikkia asetettuja hypoteeseja).
- Lapsen kertomuksen luotettavuutta ei ole mahdollista arvioida lapsen käyttäytymisen tai reagoinnin perusteella.
 - Yhdenkään yksittäisen käyttäytymismallin ei ole tutkimuksissa todettu liittyvän luotettaviin kertomuksiin [53].
- Myöskään valehtelua ei ole mahdollista luotettavasti tunnistaa esimerkiksi todistajan käyttäytymisen tai tunnereaktioiden perusteella [54, 55].
- Lapsen kertomuksen luotettavuuden arviointi vaatii alan tieteellisen tiedon hallintaa.
 - Tutkituin luotettavuusarviointimenetelmä on Statement Validity Analysis (SVA) ja sen osa Criteria-Based Content Analysis (CBCA) [56].
 - Menetelmän avulla on tutkimusten mukaan pystytty sattumanvaraista arviointia paremmin erottelemaan totuudenmukaisia kertomuksia keksityistä. Menetelmän virheriski on kuitenkin 30 %, eikä sen avulla pystytä erottelemaan esimerkiksi manipuloinnin seurauksena syntyneitä kertomuksia todenmukaisista [57].
 - CBCA:ta voidaan käyttää vain spontaanin kertomuksen arviointiin. Sitä ei

voida käyttää, mikäli lapsen kertomus koostuu vastauksista tarkentaviin tai suoriin kysymyksiin. Johtopäätöksissä on huomioitava sekä ne kriteerit, jotka tulivat esille lapsen spontaanissa kertomuksessa, että ne kriteerit, jotka eivät tulleet esille.

- Niin sanottujen väärin positiivisten löydösten riski (virheelliset tulkinnat siitä, että lapsen kertomus on vahva viite hyväksikäytöstä) on tutkimusten mukaan huomattavan suuri silloinkin, kun lasta haastatellaan asianmukaisesti [44, 58].
- Pelkästään kliiniseen kokemukseen perustuva arvio ei tutkimusten mukaan ole luotettava [44].
- Lapsen kertomuksen luotettavuutta arvioitaessa tulisi ottaa huomioon kertomuksen syntyhistoria [59].
 - Miten epäily on herännyt?
 - Onko olemassa riski, että lapseen on tietoisesti tai tiedostamatta vaikutettu haastattelussa tai haastattelun ulkopuolella [28]?
- Lapsen kertomusta tulisi verrata muuhun käytettävissä olevaan tietoon (esim. somaattiset löydökset, muu näyttö).
 - Edellytyksenä on tiivis yhteistyö poliisin kanssa, jolloin poliisi voi muiden esitutkintakeinojen avulla kerätä tarvittavaa tietoa (esim. kotietsintä, takavarikko jne.).
- Lapsen kertomuksen realistisuutta arvioidaan sen mukaan, onko epäilty tapahtuma fyysisesti mahdollinen (aika, paikka, tekotapa jne.) ja tieteellisen tiedon perusteella todennäköinen.
 - Esimerkiksi hyvin poikkeavat kuvaukset seksuaalisesta kanssakäymisestä saattavat olla viite siitä, että lapsi kokonaan tai osin itse keksii kertomuksensa [44].
- Jos lapsen (tai aikuisen) kanssa on keskusteltu johdatteluvasti, hänen muistikuviansa on saattanut tulla virheitä.
 - Ihmisille voi myös hyväksikäyttökokemuksesta kehittyä niin sanottuja valemuistoja eli aidolta tuntuvia ja vaikuttavia mutta virheellisiä muistikuvia [60].
 - * Muistikuvat saattavat virheellisyys-

destään huolimatta aiheuttaa aitoja käyttäytymismuutoksia, mikä selittää, miksei valemuistoja voida käyttäytymisen perusteella erottaa aitoja tapahtumia koskevista muistikuvista [61].

- Esimerkiksi terapia, jossa terapeutti ehdottaa asiakkaalleen tämän oireilun tai voiminnan perusteella, että tällä saattaa olla mahdollisesti tukahdutettuja muistikuvia hyväksikäyttökokemuksista, saattaa johtaa väärin muistikuviin ja syytöksiin [62, 63].
- Kehityspsykologinen asiantuntemus on keskeistä, koska se auttaa arvioimaan, millaista kertomusta voi tietynikäiseltä lapselta odottaa.
 - Pienet lapset kertovat usein melko vähän yksityiskohtia ja heidän kertomuksensa ovat yleensä lyhyitä, joten niukka ja lyhyt kertomus ei pienellä lapsella välttämättä tarkoita, että kertomus on epäluotettava.
 - Erityisesti alle kouluikäisillä lapsilla suorat (kyllä/ei) kysymykset saattavat johdatella lasta vääristäen hänen kertomustaan [64].
 - Esimerkiksi johdonmukaisuus luotettavuuden kriteerinä vaihtelee lapsen kehitysiän mukaan: aikuisesta loogiselta tuntuva tapahtumien kulku saattaa esimerkiksi 5-vuotiaasta hyvin tuntua epäloogiselta.
 - Lapsi ei myöhemmin pysty kertomaan tapahtumasta, joka tapahtui ennen kuin hän oppi puhumaan [65].
 - * Ei myöskään ole ratkaisevaa tieteellistä näyttöä siitä, että traumaattisia kokemuksia suljettaisiin tietoisesta muistista pois esimerkiksi dissosiaation vuoksi tai että traumaattisten tapahtumien muistaminen olisi hyvin erilaista kuin muu muistaminen (esim. sivuuttaisi ns. lapsuuden amnesian) [66].
- Aikuisten tavoin myös lapsille on tyyppillistä, että he muistavat keskeiset seikat oikein mutteivät yksityiskohtia.
 - Pienet lapset saattavat täydentää kertomustaan mielikuvituksella, minkä vuoksi yksittäiset epärealistiset elementit lapsen kertomuksessa eivät tarkoita sitä, että lapsen koko kertomus välttämättä olisi epäluotettava.
- Alle kouluikäiset lapset vastaavat usein kysymyksiin sanalla ”kyllä” tai ”ei”, vaikkeivät he olisi varmoja asiasta. Pienten lasten parissa on siten erityisen tärkeää tuoda esille, että lapsi voi myös sanoa, ettei hän tiedä vastausta johonkin kysymykseen [67–69].
- Johdattelu voi johtaa väärään kertomukseen hyväksikäytöstä.
 - Jos muistikuva on vääristynyt johdattelevien keskustelujen vuoksi, lapsi ei ehkä enää kykene löytämään vääristymätöntä muistikuvaa eikä erottamaan, mistä hän asian muistaa (aikaisemmista keskusteluista tai kokemastaan tapahtumasta). Oikeaksi tiedetyn yksityiskohdan olemassaolo ei siten tarkoita, että lapsen koko kertomus pitäisi paikkansa [70].
 - * Pitkiä, yksityiskohtaisia kertomuksia kertovat lapset saattavat sisällyttää enemmän vääriä yksityiskohtia kertomuksiinsa [71, 72] kuin niukemmin asioista kertovat lapset, vaikka yksityiskohtaiset kertomukset saattavat antaa lapsesta luotettavamman vaikutelman [70].
 - Ammattilaisetkaan eivät kykene erottamaan aitoja muistikuvia valemuistikuvista [71, 70, 73].
- Lapsen kertomuksen keskeisessä sisällössä ilmenevät merkittävät ristiriidat vaativat selityksen [59].
 - Haastattelijan tulee ottaa ristiriidat esille haastattelussa.
 - Lähtökohtaisesti suositellaan, että haastatteluja on useampi kuin yksi.
 - * Poikkeuksena on tilanne, jossa lapsi on ensimmäisessä haastattelussa antanut selvän vaihtoehtoisen selityksen epäilylle tai epäilyyn liittyen on muutoin riittävästi näyttöä.
 - * Haastattelujen välillä ei saa kulua liikaa aikaa [74, 75].
 - Vähemmän merkityksellisiin asioihin liittyvät mahdolliset eroavaisuudet eri haastattelukertojen välissä ovat kuitenkin

jopa odotettavia [59] eivätkä siis sinänsä viitteitä kertomuksen virheellisyydestä.

Vanhempien ja mahdollisten muiden asianosaisten haastattelut

- Lapsen vanhempien ja mahdollisten muiden asianosaisten haastattelut tehdään hyväksikäyttöepäilyn taustan selvittämiseksi.
- Akuuteissa tapauksissa saattaa olla tarpeen kuulla lasta mahdollisimman nopeasti, jolloin muita asianosaisia ei välttämättä kuulla ennen lapsen haastattelua.

Periaatteita haastateltaessa vanhempia tai muita asianosaisia

- Haastateltavista ja haastattelun ajoituksesta sovitaan yhdessä poliisin kanssa.
- Haastattelu on osa poliisin esitutkintaa.
 - Haastateltaville selvitetään, että heillä on halutessaan oikeus kieltäytyä vastauksista ja että kerätty tieto on osa esitutkintamateriaalia. Haastattelussa kerätään hyväksikäyttöepäilyn selvittämisen kannalta oleellista tietoa.
- Haastattelun keskeisenä tarkoituksena on selvittää epäilyn syntyhistoriaa.
 - On selvitettävä, kenelle, miten, milloin ja mistä epäily on herännyt.
 - Erityisesti tulee selvittää, mitä lapsi on puhunut asiasta, mitä kysymyksiä hänelle on esitetty ja kuinka paljon asiasta on keskusteltu hänen kanssaan tai hänen kuultensa.
 - Vanhempia haastateltaessa selvitetään lisäksi tarpeellisilta osin lapsen psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen kehitys. Myös lapsen kielellinen kehitys ja ilmaisukyky (sanavarasto, lauseiden käyttö, puheen selkeys ym.) on hyvä selvittää ennen lapsen haastattelua. Lapsen perhetilannetta voidaan selvittää tarkemmin, jos se epäilyn synnyn kannalta katsotaan tarpeelliseksi.
- Vanhempia haastatellaan yleensä erikseen.
- Työryhmä suosittelee, että haastatteluista tehdään tallenne (vähintään äänitallenne).
- Lähtökohta on, että vanhempia ja muita mahdollisia asianosaisia haastatellaan ennen lasta.

- Epäilyn herättäjää on useimmissa tapauksissa hyvä kuulla ennen lapsen haastattelua, jotta vaihtoehtoisia hypoteeseja voidaan muodostaa epäilystä.
- Epäilyn tekijän mahdollisesti esittämät vaihtoehtoiset hypoteesit huomioidaan.
- Haastattelijan tulee olla neutraali ja välttää johdattelua.

Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen tutkimusyksikön lausunto

- Lausunto kirjoitetaan rikosoikeudellista prosessia varten, joten sen tulee olla selkokielinen ja helposti ymmärrettävä
- Lausunnosta tulee käydä ilmi seuraavat asiat:
 - lausunnon pyytäjä ja tarkoitus (virkaavun pyytäjä ja pyydetyt toimenpiteet)
 - käytössä ollut aineisto
 - toteutuneet haastattelut ja muut tapaamiset, niiden osallistujat ja ajankohdat
 - epäilyn syntyhistoria ja sen perusteella laaditut vaihtoehtoiset hypoteesit.
- Lapsen haastattelu ja siihen vaikuttavat tekijät tulee käydä läpi:
 - Onko viitteitä siitä, että lasta on johdattelu ennen haastattelua?
 - Onko lapsen haastattelu toteutettu asianmukaisesti eli lapsen kehityksen edellyttämällä tavalla ja johdattelematta?
 - Ovatko lapsen kertomat asiat sellaisia, joita hän on realistisesti voinut kokea ja muistaa ja kertooko hän niistä oman kehitystasonsa mukaisella tavalla?
- Lausunnon johtopäätöksissä tulee käydä läpi, mitkä hypoteesit saavat tukea mistäkin seikoista ja mikä tai mitkä vaihtoehtoisista selityksistä saavat tukea.
 - Lausunnossa ei kuitenkaan oteta kantaa siihen, onko rikos tapahtunut tai mikä rikosnimike tai miten vakava rikos on kyseessä, sillä sen arvioiminen on oikeuslaitoksen tehtävä [76].
 - Joskus monet vaihtoehtoiset selitykset saavat tukea. Tällöin saattaa olla, ettei epäilyyn voida ottaa kantaa [77].
 - Onkin tärkeää, että kaikki epäilyn puolesta ja sitä vastaan puhuvat seikat otetaan esille ja ettei epävarmassa tilantees-

- sa käännyttä vahvasti jollekin kannalle.
- Mikäli lapsi kertoo hyväksikäyttöön viitattavia asioita (eli hyväksikäyttöhypoteesi saa tukea), mutta on myös viitettä siitä, että lasta on merkittävässä määrin johdeltu ennen haastattelua, saattaa olla, että myös yksi tai useampi vaihtoehtoinen selitys saa tukea, eikä selvittelyprosessissa käytettävissä olleen tiedon perusteella saada selvyyttä siihen, mikä hypoteesi on todennäköisin selitys epäilylle.
 - Lausunnon johtopäätöksissä tulee mainita, että ne perustuvat käytettävissä olevaan materiaaliin. Mikäli mahdollista, voidaan myös tuoda esille, millainen tieto saattaisi tuoda lisäymmärrystä asian selvittämiseen.
- Lausunnossa esitettyjen johtopäätösten tulee perustua todettuihin tosiseikkoihin ja tieteelliseen ajatteluun. Omaan kokemukseen perustuva arvio ei ole tarpeeksi luotettava [78].
 - Voimassa olevien suositusten mukaan lausunnon tulee valmistua kolmen kuukauden sisällä virka-apupyynnön saapumispäivästä [45].
 - Lapsen haastattelut kirjoitetaan auki eli litteroidaan sanatarkasti ja litterointi liitetään lausuntoon.

Somaattinen tutkimus

- Kansainvälisen hoitosuosituksen perusteella somaattisen tutkimuksen mahdollisuutta tulisi tarjota jokaiselle lapselle, jonka objektiivisesti arvioiden epäillään joutuneen seksuaalirikoksen kohteeksi [79–81].
 - Tutkimuksen käynnistäminen edellyttää tapauskohtaista harkintaa sen hyödyistä ja haitoista.
- Lapsen tutkiminen vaatii lääkäriltä lasten kypsymisen ja kehityksen anatomista osaamista, lasten gynekologisten, gastroenterologisten ja urologisten tautien tuntemuksen sekä lasten gynekologisten tutkimustekniikoiden ja näytteenoton hallitsemista [82–85]. Ks. myös sähköinen tausta-aineisto.
- Lasten somaattiset tutkimukset tuleekin keskittää niihin perehtyneisiin yksiköihin.

- Asianmukainen tarkka ja yksityiskohtainen dokumentointi luo pohjan kaikkien oikeusturvalle.

Somaattisen tutkimuksen tarkoitus

- Tutkimuksen tarkoituksena on todeta ja dokumentoida mahdolliset löydökset, kerätä oikeuslääketieteellistä näyttöä eli todistusaineistoa epäilystä rikoksesta ja arvioida oireiden ja löydösten muita mahdollisia syitä.
 - Ohjeet oikeuslääketieteellisten näyttöiden keräämiseksi ovat suosituksen sähköisessä tausta-aineistossa.
- Samalla tulee huolehtia mahdollisten vammojen hoidosta, sukupuolitautilien ja muiden tarttuvien tautien ja raskauden ehkäisystä, seulonnasta ja tarvittaessa hoidosta.
 - Likaisten vammojen osalta arvioidaan jäykkäkouristusrokotteen tai tehosteen tarve.
- Tutkimuksen jälkeen nuorelle suositellaan seksuaali- ja itsemääräämisoikeuden neuvontaa tulevien ongelmien ehkäisemiseksi.

Somaattisen tutkimuksen edellytykset sekä lapsen ja saattajan kohtaaminen

- Tutkivalla lääkärillä tulee olla riittävä osaaminen [86].
- Tutkimustilanteen tulee olla turvallinen ja rauhallinen [33, 87, 88], ja aikaa tulee olla riittävästi [33].
- Saattaja on usein jopa ahdistuneempi kuin lapsi.
- Lasta ja hänen perhettään tulee kunnioittaa, ja heistä tulee pitää huolta. Eri ihmiset reagoivat seksuaalirikos epäilyn heräämiseen hyvin erilaisilla tavoilla, eikä reagoititapoja voida jakaa oikeisiin ja väärin.
- Lapselle ja perheelle tai saattajalle tulee seilitä vastaanoton kulku. On myös tärkeää antaa asianmukaista tietoa prosessin mahdollisesta etenemisestä ja toimintakäytännöistä.

Lääketieteellinen haastattelu somaattisen tutkimuksen yhteydessä

- Alle murrosikäisillä lapsilla somaattisen tutkimuksen aikana epäiltyyn tekoon liittyviä

tietoja kysytään vain sen verran, mitä tutkimuksen oikea suuntaaminen vaatii.

- Murrosikäisiltä voi kysyä myös tapahtumaan liittyvistä asioista tarkasti toisin kuin pieniltä lapsilta. Nuorilta tiedusteltavia asioita ovat tapahtuma-ajankohta, -paikka, teko, tekijä, kondomin käyttö, henkisen tai fyysisen väkivallan käyttö, päihteiden käyttö ja mahdolliset aiemmat vapaaehtoiset yhdyntät tai aikaisempi seksuaalinen väkivalta. Internetissä olevassa RAP-kansiossa on hyvät lomakkeet esitietojen kysymistä varten www.tukinainen.fi, www.vaestoliitto.fi.
- Oireiden ja löydösten vaihtoehtoisia syitä selvitetään riittävän laajalla lääketieteellisellä haastattelulla [88].
- Lapsi ja saattaja(t) haastatellaan erikseen siten, ettei epäilty rikoksen liittyviä asioita oteta esille lapsen läsnä ollessa, paitsi jos lapsi itse ottaa asian esille spontaanisti. Tällä pyritään vähentämään lapsen kohdistuvaa vaikuttamista.
- Lapsen spontaani kertomus kirjataan sanataarkasti, eikä sitä muuteta yleiskielelle. Lääketieteellisen haastattelun äänittämistä suositellaan.
 - Lapselle esitettävät kysymykset laaditaan mahdollisimman avoimiksi. Myös esitetyt kysymykset kirjataan.
- Nuorilta tytöiltä kysytään gynekologiset esitiedot.

Somaattisen tutkimuksen kiireellisyys

- Somaattisen tutkimuksen kiireellisyyden määrää mahdollisuus kerätä oikeuslääketieteelliset näytteet ja todeta vammat.
- Somaattinen tutkimus voidaan suorittaa jo ennen rikosilmoituksen tekemistä.
 - Mikäli somaattisen tutkimuksen yhteydessä herää epäily seksuaalirikoksesta, terveydenhuollon henkilöllä on velvollisuus aina tehdä välitön ilmoitus poliisille. Tällöin poliisi voi käynnistää oman tutkintansa asiassa mahdollisimman nopeasti.
 - Huolehdi lapsen turvallisuudesta. Terveydenhuollon henkilöllä on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus.

- Somaattinen tutkimus tulee tehdä **välittömästi**, jos

- epäilystä seksuaalirikoksesta alle murrosikäisillä on kulunut alle 72 tuntia [36, 37, 79] ^c
 - * Oikeuslääketieteelliset pumpulitikku-näytteet tulee hyväksikäytön todisteiden löytämiseksi esimurrosikäisen uhrin kehosta kerätä 72 tunnin aikana epäilystä tapahtumasta [89–93] ^c.
 - * Suurin osa alle murrosikäisten positiivisista oikeuslääketieteellisistä pumpulitikku-näytteistä saadaan ensimmäisen vuorokauden aikana [89].
- jos epäilystä seksuaalirikoksesta murrosikäisillä on kulunut alle viikko [94, 95]
 - * Mitä nopeammin somaattinen tutkimus tehdään teon jälkeen, sitä todennäköisemmin voidaan saada objektiivista näyttöä.
 - on mahdollista todeta jokin akuutti vamma tai verenvuoto [79], [36, 37] ^c
 - lapsi valittaa kipua genitaalien tai peräaukon alueella [79], [36, 37] ^c
 - epäillään jonkin sairauden profylaksian tarvetta [79].
- Jos oikeuslääketieteellisen näytön toteamisen todennäköisyys on erittäin pieni, tutkimus voidaan kuitenkin siirtää seuraavaksi päiväksi, mielellään asiantuntijan tehtäväksi [80].
- Jos tutkittavasta soitetaan etukäteen, annetaan ohjeita jo puhelimesta. Tutkittavalle neuvotaan, ettei hänen tulisi syödä, juoda, virtsata, ulostaa eikä peseytyä ennen tutkimusta. Tämän ohjeen tarkoituksena on akuuteissa tapauksissa parantaa oikeuslääketieteellisten näytteiden keräämisestä saatavan näytön todennäköisyyttä. Lisäksi puhelimesta voidaan neuvoa vanhempia tuomaan epäillyn hyväksikäytön aikana päällä olleet (aikaisemmin riisutut) vaatteet ym. mukaan paperipussissa vastaanotolle tai poliisille.
- **Kiireellinen** tutkimus tehdään, jos oletetusta tapahtumasta on kulunut alle kaksi viikkoa. Jos lapsella on kipua tai verenvuotoa, tutkimus on myöhemminkin suorit-

tava kiireellisesti [36, 37] ^C.

- Tutkimuksen tarkoituksena on todeta mahdolliset tuoreet vammat. Limakalvo-vauriot paranevat nopeasti ja usein täydellisesti.
- Tutkimus on hyvä tehdä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tutkimuksiin perehtyneissä yksiköissä, joissa on riittävästi tutkimusvälineitä, kokemusta, asiantuntemusta ja ammattitaitoa.
- Tutkimus tehdään **kiireettömästi**, jos edellä luetellut välittömän tai kiireellisen tutkimuksen kriteerit eivät täyty.
 - Kiireettömään tutkimukseen varataan aika asiantuntijalle.
 - Tutkimuksen tarkoituksena on todeta mahdolliset teosta jääneet fyysiset löydökset.
- **Seurantakäynti** asiantuntijan luona on tarpeen [96, 97]
 - välittömän tai kiireellisen somaattisen tutkimuksen jälkeen
 - ensimmäisessä tutkimuksessa on todettu jokin epäselvä löydös
 - seksuaalisesti aktiiviselle teini-ikäiselle genitaali-genitaalikontaktin jälkeen (vammojen toteamisen mahdollisuus paranee seurantatutkimuksessa)
 - potilas on yhteistyökyvytön ensimmäisen tutkimuksen ajankohtana
 - päihteitä on ollut käytössä tapahtuman ajankohtana.
- Seurantatutkimuksessa vamman tulkinta muuttuu 18 %:ssa ja sukupuolitautien toteaminen noin 7 %:ssa tapauksista [96].

Somaattisen tutkimuksen toteuttaminen

- Somaattinen tutkimus on hyvä tehdä pareittain esimerkiksi lastenlääkärin ja naisentautien lääkäriin yhteistyönä. Tarkempi kuvaus tutkimuksesta ja mahdollisista löydöksistä on suosituksen sähköisessä taustaineistossa [89–93] ^C.
- Lapsi tutkitaan perusteellisesti.
 - Akuuteissa seksuaalirikosepäilyissä dokumentoidaan kaikki tuoreet mutta myös vanhat vammat.
 - Erityisesti huomioidaan suulaen ja takanielun limakalvojen alaiset pienet veren-

vuodot.

- Ihon ulkotarkastuksessa kiinnitetään huomiota aristuksiin, kipukohtiin, mustelmiin, arpiin ja muihin vammoihin.
- Lasten genitaalien ja peräaukon tutkimus vaatii erityisosaamista.
- Osana tutkimusta arvioidaan tulehdusten ja tarttuvien tautien laboratorionäytteiden tarve ja mahdollinen ennaltaehkäisy.
- Arvioidaan jälkiehkäisyyn tarve. Ks. lisä tietoja Käypä hoito -suosituksesta Jälkiehkäisy.
- Tutkittavan ja hänen vanhempiansa kriisiavun tarve arvioidaan ja tarvittaessa huolehditaan avun saannista.

Somaattisten löydösten tulkinta ja arviointi lääkärinlausunnossa

- Tarkalla dokumentoinnilla varaudutaan laatimaan lääkärinlausunto esitutkintaa ja tarvittaessa oikeudenkäyntiä varten.
- Hyvin laadittu lääkärinlausunto parantaa kaikkien osapuolten oikeusturvaa.
- Lääkärinlausunnon tulee perustua sellaisiin tietoihin, joiden paikkansapitävyydestä lääkäri itse on vakuuttunut.
- Lausunnossa syy-yhteydestä voi harvoin lausua mitään varmaa. Lausunnon johtopäätökset laaditaan Lääkäriliiton ohjeistamien todennäköisyyksien pohjalta www.laakariliitto.fi.
- Erotusdiagnostiset vaihtoehdot huomioidaan lausunnossa.
- Moniammatillisessa yhteistyössä käytetään selkeää kieltä.
- Perusasiatkin kirjataan lausuntoon.
- Lausunnossa otetaan kantaa siihen, onko esitietojen ja löydösten välillä ristiriitaa.
- Lääkärinlausunto allekirjoitetaan ”minkä kunniani ja omantuntoni kautta vakuutan”.
- Pienikin objektiivinen löydös voi olla esitutkinnan ja oikeudenkäynnin kannalta merkittävä.
- Jos löydöstä ei todeta, johtopäätöksenä lausuntoon kirjataan, ettei objektiivisten löydösten puuttuminen kumoa eikä vahvista seksuaalirikoksen mahdollisuutta.
- Löydösten harvinaisuutta kannattaa perus-

tella kirjallisuuden pohjalta, jotta niiden puuttumisen ymmärtäminen olisi parempaa myös rikosoikeudellisessa prosessissa eikä myyttisille käsityksille jäisi tilaa.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön lyhyt- ja pitkäaikaisvaikutukset

- Katsaus seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden lasten hoitointerventioihin on suosituksen sähköisessä taustaineistossa.
- Lapsuuden hyväksikäyttökokemukset ovat yhteydessä suurentuneeseen riskiin saada fyysisiä, psyykkisiä ja seksuaalisia häiriöitä.
- Seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutumiseen liittyy vähän tai kohtalaisesti suurentunut useiden somaattisten [98], erityisesti gynekologisten [99] oireiden ja vaivojen riski.
- Riski muihin kaltoinkohtelukokemuksiin on suurentunut [100], mikä osaltaan vaikeuttaa lapsuuden seksuaalisen hyväksikäytön pitkäaikaishaittojen arvioimista.
- Fyysisten vammojen aiheuttamat lyhyt- ja pitkäaikaisseuraukset riippuvat primaarivamman vaikeusasteesta.

Juridiset seikat

- YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 34. artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat suojelemaan lasta kaikilta seksuaalisen riiston ja hyväksikäytön muodoilta [101].
- Kansalliset oikeusperiaatteet sisältyvät etupäässä rikoslain 20. lukuun [1] mutta väkivalloisesti myös lapsenhuoltolakiin [102] ja lastensuojelulakiin [34].
- Rikosoikeudellisesti lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä säädetään ennen kaikkea rikoslain 20 luvun 6 ja 7 §:issä siten, että jälkimmäiseen on sisällytetty lapsen törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat rangaistussäännökset.
 - Rikoksenteijä voidaan tällöin tuomita vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi [1].
- Rikoslaisissa ei käytetä käsitteitä ”seksuaalinen riisto” ja ”insesti” vaan ”lapsen sek-

suaalinen hyväksikäyttö” ja ”lapsen törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö”.

- Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö
 - Seksuaalisella hyväksikäytöllä tarkoitetaan rikoslaisissa seksuaalista tekoa, jonka joku koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle ja joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon. Teko voi olla esimerkiksi sukupuoliyhteys, koskettelua tai hyväilyä. Teon ei välttämättä tarvitse merkitä puuttumista nimenomaan ruumiilliseen koskemattomuuteen, vaan muukin loukkaavuudeltaan vastaava tapa voi tulla kysymykseen. (Rikoslain 6 §:n 1 momentti.)
 - Teko katsotaan lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi myös silloin, jos joku on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa mutta rikos ei ole 7 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla kokonaisuutena törkeä. (Rikoslain 6 §:n 2 momentti.)
 - Lisäksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan, jos lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen oleva ja lapsen kanssa samassa taloudessa asuva menettelee edellä tarkoitetuilla tavoilla 16 muttei 18 vuotta täyttäneen lapsen kanssa. (Rikoslain 6 §:n 2 momentti.)
- Lapsen törkeä seksuaalinen hyväksikäyttö
 - Törkeästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä on kysymys, jos
 - * tekijä on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen tai 6 §:n 2 momentissa tarkoitettussa tapauksessa 16 muttei 18 vuotta täyttäneen lapsen kanssa
 - * lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä (A) kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa, (B) rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai (C) rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen

tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi

- * rikos on myös kokonaisuutena arvioituna törkeä.
- Säännökset on siis porrastettu teon vahingollisuuden tai tekotavan perusteella.

Suojaikärajat

- Lain mukaan lapsen seksuaalinen suojaikäraja on 16 vuotta [34]. Perhepiirissä tapahtuvassa lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä suojaikäraja on 18 vuotta.
 - Jos seksuaalinen hyväksikäyttö kohdistuu alle 16-vuotiaaseen tai perheessä alle 18-vuotiaaseen lapseen, kysymyksessä on rikos.
- Jos hyväksikäyttäjä on koulussa tai muussa laitoksessa määräävässä asemassa alle 18-vuotiaaseen, kyseessä on rikos.
- Sama koskee 16–18-vuotiasta, jos hänen kykynsä päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on oleellisesti heikentynyt ja tekijä käyttää tätä kypsämättömyyttä törkeästi väärin.
- Seksin osto alle 18-vuotiaalta on rikos.

Ilmoitusvelvollisuus

- Kaikilla lastensuojeluilmoituksen tekemiseen velvoitetuilla (lastensuojelulain 25 §) on 1.1.2012 alkaen velvollisuus ilmoittaa poliisille, jos heillä on tehtävässään esille tulleiden tietojen perusteella syy epäillä lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta www.sosiaaliportti.fi.
- Poliisille tehtävän ilmoituksen lisäksi heillä on velvollisuus tehdä myös lastensuojeluilmoitus.
- Ilmoitukset voidaan tehdä salassapitosäädösten estämättä.

Esitutkinta, syyteharkinta ja oikeudenkäynti

- Esitutinnan, syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin kulku esitetään sähköisessä taustaineistossa.

Asianosaisjulkisuus

- Lapseen kohdistuneen rikoksen selvittäminen on esitutkintaa, josta vastaa poliisi.

- Poliisi suorittaa esitutkinnassa tarvittavat toimenpiteet rikosepäilyn selvittämiseksi ja noudattaa toiminnassaan muun muassa esitutkinta- ja pakkokeinolakia.

- Lisäksi Poliisihallitus on antanut ohjeen ”Lapsen kohtaaminen poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa” (SM-2006-02026/Ri-2), joka ohjeistaa poliisia lapseen kohdistuvan rikoksen esitutkintatoimien järjestämisessä.

- Asian selvittämiseksi poliisi voi pyytää virka-apua muilta viranomaisilta.

- Lapseen kohdistuneen rikoksen selvittämisessä poliisi pyytää useimmiten virka-apua lapsen kuulemiseksi, jolloin lapsen haastattelun tai lapsen kertomuksen luotettavuuden arvioinnin tekee tehtävään erityisen koulutuksen saanut terveydenhuollon ammattihenkilö.

- Asiakirjat, jotka poliisiin lähettämän virka-apupyynnön johdosta kertyvät terveydenhuollon viranomaiselle, ovat esitutkintamateriaalia.

- Lain viranomaisten toiminnan julkisuudesta [103] 24 §:n 3 kohdan mukaan poliisin esitutkinta-asiakirjat ovat salassa pidettäviä asiakirjoja, ellei ole ilmeistä, ettei tiedon antaminen niistä vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoituksen toteutumista tai ilman painavaa syytä aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä. Päätöksen esitutkintamateriaaliin kuuluvien tietojen luovuttamisesta tekee poliisi.

- Asiakirjoja tai tietoja asiakirjoista ei siten voida luovuttaa huoltajille tai muulle lapsen lailliselle edustajalle ilman, että tietojen luovuttamisesta neuvotellaan poliisin kanssa.

- Lisätietoa tietojen luovuttamisesta lapsen huoltajille on suosituksen sähköisessä taustaineistossa.

Todistaminen oikeudessa

- Ammattihenkilö voidaan haastaa oikeuteen todistajaksi lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvässä rikosasiassa. Tällöin salassapitovelvollisen asiakas-, potilas- tai terapiatyötä tekevän on saavuttava poik-

keuksetta oikeuteen ja vannottava vala tai annettava juhlallinen vakuutus.

- Todistajan on pysyttävä totuudessa, mutta hänen ei tarvitse pystyä vastaamaan kaikkiin kysymyksiin. Esimerkiksi oman asiantuntemuksen ulkopuolisiin kysymyksiin ei pidä vastata.
- Vaitiolovelvollisuus voidaan murtaa muun

muussa silloin, kun rangaistusta vaaditaan lapsen törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen perusteella. Ratkaiseva kriteeri on lapsen etu. Mahdollinen suljetuin ovin käsittely ei vaikuta laajentavasti eli alenna todistelun kynnyistä [104–106].

- Lapsen tai hänen huoltajansa luvalla asiasta voi todistaa muulloinkin.

SUOMALAISEN LÄÄKÄRISEURAN DUODECIMIN JA SUOMEN LASTENPSYKIATRIYHDISTYKSEN ASETTAMA TYÖRYHMÄ

Puheenjohtaja:

JORMA PIHA, professori, ylilääkäri

Turun yliopisto ja Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri

Jäsenet:

EEVA ARONEN, professori (m.a.), ylilääkäri

Helsingin yliopisto ja Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri, Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen osaamiskeskus

MINNA JOKI-ERKKILÄ, LL, naistentautien ja synnytysten erikoislääkäri

Pirkanmaan sairaanhoitopiiri, Lasten oikeuspsykiatrian työryhmä

JORMA KOMULAINEN, LT, dosentti, lastentautien ja lastenendokrinologian erikoislääkäri,

Käypä hoito -päätoimittaja

Suomalainen Lääkäri-seura Duodecim

JULIA KORKMAN, PsT, psykologi

Abo Akademi ja Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri, Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen osaamiskeskus

JOUNI RAPELA, psykoterapeutti, sairaanhoitaja, erikoistutkija

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri, Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksikkö

MIA TUOMINEN, rikoskomisario

Itä-Uudenmaan poliisilaitos

Asiantuntijat:

Pirjo Anttila

Tiina Civil

Anna-Siina Kotiranta-Ainamo

Jukka Mäkelä

Tarja Pajunen

Kirsi Peltonen

Leena Salovartio

Pekka Santtila

KIRJALLISUUTTA

1. Rikoslaki. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Siteerattu 11.5.2012 2. Mannon K ym. North American Journal of Psychology 2002;4:149-160 3. Tromovitch P ym. International journal of sexual health 2007;19:1-13 4. Stephen Robertson. "Age of Consent Laws," in Children and Youth in History, Item #230, <http://chnm.gmu.edu/cyh/teaching-modules/230>. Siteerattu 11.5.2012 5. Stoltenborgh M ym. Child Maltreat 2011;16:79-101 6. Pereda N ym. Child Abuse Negl 2009;33:331-42 7. Ellonen N ym. Lasten ja nuorten väkivalta-kokemukset. Poliisiammattikorkeakoulu 2008 8. Sariola H. Lasten väkivalta- ja seksuaalikoemukset. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliiton julkaisu 85, 1990 9. Priebe G ym. J Child Sex Abus 2009;18:19-39 10. Helweg-Larsen K ym. Acta Paediatr 2006;95:1270-6 11. Walker JL ym. Arch Womens Ment Health 2004;7:111-21 12. Seto MC. Pedo-

philia and Sexual Offending Against Children. Theory, Assessment, and Intervention. American Psychological Association, Washington DC: Priebe and Svedin, 2009 13. Laaksonen T ym. Child Abuse Negl 2011;35:480-90 14. Nelson EC ym. Arch Gen Psychiatry 2002;59:139-45 15. Grayston A ym. Aggression and Violent Behavior 1999;4:93-106 16. Deering D ym. American Journal of Forensic Psychology 2010;28:25-53 17. Helsingin virtuaalinen lähipoliisiryhmä ja Pelastakaa lapset. Lasten kokema seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö internetissä 2011. Siteerattu 22.11.2012 18. Gurley J ym. The continuum of children's sexual behaviour: discriminative categories and the need for public policy change. Kirjassa: Kuehnle K, Connell M. (toim). The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley

- and Sons, 2009 **19**. Poole DA ym. Child development. Normative sexual and nonsexual behaviors that may be confused with symptoms of sexual abuse. Kirjassa: Kuehnlé K, Connell M. (toim.) The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley and Sons, 2009 **20**. Hershkowitz I. Child Abuse Negl 2001;25:1397-411 **21**. Brilleslijper-Kater SN ym. Child Abuse Negl 2004;28:1007-17 **22**. Sørensen AD ym. Nuoret, sukupuoli ja pornografia Pohjolassa. ANP 2007: 712. Pohjoismaiden ministerineuvosto, Kööpenhamina. Saatavissa osoitteesta: http://www.norden.org/en/publications/publikationer/2007-712/at_download/publicationfile **23**. Livingstone S ym. EU kids online. September 2011. <http://www2.lse.ac.uk/media/lse-research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20Online%20reports.aspx> Siteerattu: 5.9.2012 **24**. Friedrich WN ym. Child Abuse Negl 2002;26:243-5 **25**. Larsson I ym. Child Abuse Negl 2002;26:247-66 **26**. Sandnabba NK ym. Child Abuse Negl 2003;27:579-605 **27**. Lamb S ym. Child Abuse Negl 1993;17:515-26 **28**. Lipian MS ym. Int J Law Psychiatry 2004;27:249-63 **29**. Merrick MT ym. Child Maltreat 2008;13:122-32 **30**. Kendall-Tackett KA ym. Sexual victimization and sexual behaviour in children: A review of recent literature. Child Abuse and Neglect 1993;17:59-66 **31**. Bottoms BL ym. Mahwah NJ: Lawrence Erlbaum, 2007 **32**. Sayfan L ym. Child Abuse Negl 2008;32:1026-36 **33**. Berkoff MC ym. JAMA 2008;300:2779-92 **34**. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 5 luku, 25 pykälä. www.finlex.fi **35**. Lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Työryhmän muistio. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:30 **36**. McCann J ym. Pediatrics 2007;119:e1094-106 **37**. McCann J ym. Pediatrics 2007;120:1000-11 **38**. Bruck M ym. Journal of Experimental Psychology: Applied 1999;5:89-106 **39**. Laki lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisen järjestämisestä 19.12.2008/1009.4 §. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2008/20081009#a22.12.2009-1570>. Siteerattu 11.6.2012 **40**. Finnilä-Tuohimaa K. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. Kirjassa: Santtila P, Weizmann-Henelius G (toim.). Oikeuspsykologia, Helsinki: Edita, Persona Grata, 2008 **41**. Herman S. Law Hum Behav 2005;29:87-120 **42**. Lamb ME ym. Tell me what happened: Structured investigative interviews of child victims and witnesses. New Jersey: Wiley series in psychology of crime, policing and law, 2007 **43**. Hirvelä P. Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto, Helsinki 2006 **44**. Herman S. Forensic child sexual abuse evaluations. Accuracy, ethics, and admissibility. Kirjassa: Kuehnlé K, Connell M, (toim.) The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley & Sons, 2009 **45**. Taskinen S (toim.). Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suosituksen sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Helsinki: Stakes, Oppaita 55, 2003 **46**. Finnilä-Tuohimaa K. Expertise and decision making among clinicians in investigations of alleged child sexual abuse. Väitöskirja. Turun Yliopisto, Turku 2009 **47**. Poole DA ym. Investigative Interviews of Children. Washington DC: American Psychological Association, 1998 **48**. Korkman J. Lasten haastattelemien hyväksikäyttötapaüksissa. Kirjassa: Santtila P, Weizmann-Henelius G (toim.). Oikeuspsykologia, Helsinki: Edita, Persona Grata, 2008 **49**. Santtila P ym. Psychology, Crime and Law 2004;10:21-35 **50**. Hirvelä P. Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittäminen. WSOY Pro, 2007 **51**. Pipe M-E ym. Dolls, drawing, body diagrams, and other props. Role of props in investigative interviews. Kirjassa: Kuehnlé K, Connell M. (toim.) The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley & Sons, 2009 **52**. Brown D ym. Applied Cognitive Psychology 2012;26:174-81 **53**. Lahtinen H ym. Todistajapsykologia – lapsitodistajat. Kirjassa: Santtila P, Weizmann-Henelius G (toim.). Oikeuspsykologia, Helsinki: Edita, Persona Grata, 200 **54**. Vrij A. Detecting lies and deceit: Pitfalls and opportunities. Second edition. Chichester, England: John Wiley and Sons, 2008 **55**. Bond CF Jr ym. Pers Soc Psychol Rev 2006;10:214-34 **56**. Steller M ym. Criteria-Based Content Analysis. Kirjassa: Raskin DC (toim.), Psychological methods in criminal investigation and evidence. New York: Springer-Verlag, 1989 **57**. Vrij A. Psychology, Public Policy, and Law 2005;11:3-41 **58**. Hershkowitz I ym. Child Abuse Negl 2007;31:99-110 **59**. Köhnen G. Cambridge University Press, 2004 **60**. Loftus EF. Learn Mem 2005;12:361-6 **61**. Geraerts E ym. Psychol Sci 2008;19:749-53 **62**. Haapasalo J. Todistajapsykologia – aikuiset todistajat. Kirjassa: Santtila P, Weizmann-Henelius G (toim.). Oikeuspsykologia, Helsinki: Edita, Persona Grata, 2008 **63**. Loftus EF ym. Recovered memories. Annual Reviews of Clinical Psychology, 2006;2:469-498 **64**. Malloy LC ym. Children's suggestibility: Areas of Consensus and controversy. Kirjassa: Kuehnlé K, Connell M. (toim.) The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley and Sons, 2009 **65**. Simcock G ym. Psychol Sci 2002;13:225-31 **66**. Greenshot AF ym. Repressed and recovered memories during childhood and adolescence. Kirjassa: Kuehnlé K, Connell M. (toim.) The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley & Sons 2009 **67**. Peterson C ym. Law and Human Behavior, 1999;23:539-55 **68**. Waterman A ym. Applied Cognitive Psychology, 2001;15:521-31 **69**. Leander L. Child Abuse Negl 2010;34:192-205 **70**. Klemfuss JZ ym. Normative memory development and the child witness. Kirjassa: Kuehnlé K, Connell M. (toim.) The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley & Sons, 2009 **71**. Kulkofsky SC ym. Applied Cognitive Psychology 2008;22:21-38 **72**. Kulkofsky S ym. Dev Psychol 2008;44:1442-56 **73**. Leichtman MD ym. Developmental Psychology 1995;31:568-578 **74**. LaRooy D ym. Repeated interviewing. A critical evaluation of the risks and potential benefits. Kirjassa: Kuehnlé K, Connell M. (toim.) The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley and Sons 2009 **75**. LaRooy D ym. Psychology, Public Policy and Law, 2010;16:373-392 **76**. Koocher GP. Ethical Issues in Child Sexual Abuse Evaluations. Kirjassa: Kuehnlé K, Connell M (toim.) The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley & Sons, 2009 **77**. Korkman J ym. Suomen Lääkärilehti 2012;67:1581-87 **78**. Shuman DW ym. The return of the ultimate issue. Talking to the court in child sexual abuse cases. Kirjassa: Kuehnlé K, Connell M. (toim.) The evaluation of child sexual abuse allegations. A comprehensive guide to assessment and testimony. New Jersey: John Wiley & Sons, 2009 **79**. Adams JA ym. J Pediatr Adolesc Gynecol 2007;20:163-72 **80**. Adams JA. Curr Opin Obstet Gynecol 2008;20:435-41 **81**. Adams JA. J Child Sex Abus 2011;20:588-605 **82**. Myhre AK ym. J Pediatr Adolesc Gynecol 2010;23:77-85 **83**. Berenson AB ym. J Pediatr 2002;140:600-7 **84**. Berenson A. Pediatrics 1993;91(4): 820-5 **85**. Berenson A. Pediatrics 1992;89:387-95 **86**. Pillai M. J Forensic Leg Med 2007;14:503-14 **87**. Piippo S ym. Duodecim 2005;121:1867-73 **88**. Finkel MA ym. J Child Sex Abus 2011;20:486-504 **89**. Christian CW ym. Pediatrics 2000;106:100-4 **90**. Young KL ym. Arch Pediatr Adolesc Med 2006;160:585-8 **91**. Palusci VJ ym. Child Abuse Negl 2006;30:367-80 **92**. Thackeray JD ym. Pediatrics 2011;128:227-32 **93**. Girardet R ym. Pediatrics 2011;128:233-8 **94**. US Department of Justice. Office of Violence Against Women; 2004 **95**. Ingemann-Hansen O ym. Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol 2013;27:91-102 **96**. Gavril AR ym. Pediatrics 2012;129:282-9 **97**. Finkel MA. J Child Sex Abus 2011;20:643-56 **98**. Irish L ym. J Pediatr Psychol 2010;35:450-61 **99**. Leeners B ym. J Psychosom Res 2010;69:503-10 **100**. Briere J ym. Trauma Violence Abuse 2009;10:375-88 **101**. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (1989) **102**. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983) **103**. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>. Siteerattu 11.5.2012 **104**. Mahkonen S. Perhelaisuudet. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 1995 **105**. Mahkonen S. Oikeus yksityisyyteen. Porvoo: WSLT, 1997 **106**. Myllymäki K (toim.) Lääkäri ja lainsäädäntö. Helsinki: Suomen Lääkäriliitto, 1999